

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№3/2026

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2026

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 25.09.2026 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 25.09.2026 г. Формат 60*84 1\8. Бум. типогр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhn L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 25.09.2026 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS		
БАҚЫТЖАНОВА А.К.	The problem of Professional Language in Scientific Publications of the International Database Scopus	7
ЕРСҰЛТАНОВА Қ.Ж.	Қазақ тілінің цифрлық медиакөңістіктегі тіл тазалығы	23
ИМАНБЕРДІ С.Қ. ӘБДУӘЛИҰЛЫ Б.	Қазақ кісі есімдері: отбасы және демография	32
КЕСІКБАЕВА Ә. ЕСЕНОВА Қ.Ө. ИСМАИЛОВА Ф.К.	Қазақ очерктерінің типтік түрлері және жолсапар очерктерінің прагматикасы	42
МУСАЕВ Ә.С. АМАНГЕЛЬДИН Е.А. АЛКЕБАЕВА Д.А.	Адам мен жасанды интеллект коммуникациясы: тілдік имитация және иллюзия	54
НУРБАЕВА А.М. БАЙСЫДЫК И.Б. АҚЫБАЕВА Н.Н.	Генеративный искусственный интеллект в рекламном дискурсе: языковые сдвиги и трансформация голоса бренда	65
NURDAULET P. BIRAY N. MAULET A.	Theoretical Foundations of the Linguoculturological Study of Kui-anyz texts: Language and Culture, Linguocultural Unit, Concept, Symbol, and Cultural Code	78
ОРАЗБАЕВА Ф.Ш. РЫСҚҰЛОВА А.Д. ПЕРТАЕВА Ә.К.	Қазақ, орыс және ағылшын дискурсындағы генеративті семантика: салыстырмалы-типологиялық талдау	89
РАҚЫМҒАЛИЕВА А.О. ИСАКОВА С.С. МУХАМЕДЖАНОВА Г.Т.	Қазақ тіл білімінде когнитивтік терминтаңымның қалыптасуы мен дамуы	102
SAURBAYEV R.ZH. PASHAN D.M.	The Manifestation of Emotive and Evaluative Dimensions in Lexical Usage within the Context of Communication	111
СНАБЕКОВА М.М. НУРТАЕВА А.Б.	Қазақ және ағылшын тіліндегі жеке жұлдыздардың халықтық космоимдік атаулары жайында	124
ТҰЯҚБАЙ Т. ТҰЯҚБАЕВА Р. ТОЙБЕКОВА С.	Абай шығармаларындағы «е» көмекші етістігінің эволюциясы	133
ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES		
АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә. НУРДАУЛЕТОВА Б.И. БЕКЕЕВА Н.Ж.	Алтай оронимі мен Ертіс гидронимі: фольклорлық нұсқалар және этимологиялық талдау	146
АЛМАСХАНҚЫЗЫ А. СЕЙІТОВА Б.Б. МЕЛЬНИК С.	Асқар Алтай прозасындағы интермәтін және ұлттық семиосфера	158

ҚОРҒАНБЕКОВ Б.С. ДАУЛЕТ Л.	Мырзашөл өңірі қазақтарының фольклоры: жанрлық жүйесі мен мәдени-танымдық ерекшелігі	173
KARBOZOV E.K. NOGAIBEK KYZY L.	Semiotic and Symbolic Significance of Sacred Notions in Wedding Ritual Folklore	184
ДИЛЬДЕБАЕВА Ж.Ш. АХМЕТ К.С.	Әдебиеттегі кроссвер жанры және қазіргі қазақ прозасы	196
ЖОРАШОВА А.М. АЙТУГАНОВА С.Ш. ТАМАБАЕВА Қ.Ө.	Қазіргі қазақ прозасындағы метанарратив: Айгүл Кемелбаева шығармаларының құрылымдық ерекшеліктері	207
ЖУМАГЕЛДИН Ж.Ш. ЖАРЫЛҒАПОВ Ж.Ж. КЕНЖЕГАЛИЕВ С.А.	Қазақ анималистік прозасындағы баяндау формаларының құрылымы	218
ИСИНА Н.У. НУРМАНОВА Ж.К. ЖАПАНОВА М.Е.	Авторская стратегия в малой прозе Умит Тажкен	227
МИРАЗОВА М.Н. БОЛТАНОВА Ж.	Қазылық тауының көркем санадағы пішіні	243
ОРАЗХАН Н.Н. ДАРИБАЕВ С.Д. МАХАНБЕТҚЫЗЫ А.	*Қорқыт ата бейнесін медиакеңістікте жандандыру мәселесі	252
САДЫҚ А.С.	Қазақ ғашықтық ән өлеңдерінің поэтикалық типологиясы	262
САПАШ Ш.Б. ТАХАН С.Ш.	Методологические подходы к изучению казахской драматургии в отечественном литературоведении 1960–1980-х годов	273
СИРЯЧЕНКО В.В. БАЗЫЛОВА Б.К. СЕКЕЙ Ж.	Возможности и вызовы интеграции искусственного интеллекта и визуализации данных в изучение эволюции казахской литературы	284
ТОҚТАРБАЙ Е. Н. ӘУБӘКІРОВА Қ.А. ТОҚСАМБАЕВА А.О.	Шәкәрім поэзиясындағы «оян» мотиві	294
UTESHOVA A.A. MATBEK N.K.	Mystical Chronotope and Mythical Symbolism in Contemporary Kazakh Youth Prose	305
ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ / МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ / METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE		
АСҚАРОВА Г.С. КАРИБЕКОВА А.Ж. АЙТОВА Ж.Ж.	Цифрлық гуманитаристика аясында ежелгі дәуір әдебиетін оқытудың жаңа парадигмасы	315
САТКЕНОВА Ш. ТЛЕУБАЕВ С. Б.	Мультимедиялық құралдар арқылы қазіргі қазақ әңгімелерін оқытудың ерекшелігі	328

Б.С. ҚОРҒАНБЕКОВ¹ *Л. ДАУЛЕТ²

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан^{1,2}
(e-mail: leiladaulet1@gmail.com¹, bolat64@mail.ru²)

МЫРЗАШӨЛ ӨҢІРІ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ФОЛЬКЛОРЫ: ЖАНРЛЫҚ ЖҮЙЕСІ МЕН МӘДЕНИ-ТАНЫМДЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ

Аңдатпа. Мақалада мазмұндық, жанрлық, және құрылымдық жағынан Мырзашөл өлкесінің қазақтарының фольклорлық шығармалары қарастырылып, талданады. Мырзашөл өңіріндегі қазақтардың фольклоры ұзақ уақыт бойы жүйелі ғылыми зерттеулердің нысанына айналған жоқ. Жеке экспедициялық материалдар Кеңес одағы кезінде жиналғанымен, идеологиялық шектеулерге байланысты толық зерттелмеген. Сондықтан Мырзашөл өңіріндегі қазақтардың фольклоры арнайы зерттеуді қажет етеді. Қазіргі фольклортану ғылымында маңызды бағыттардың бірі — аймақтық фольклорды арнайы зерттеу. Себебі әр аймақтың фольклоры әр түрлі, ұлттық мәдениеттің ажырамас бөлігі болып табылады.

Зерттеу жұмысының мақсаты — Мырзашөл өңіріндегі қазақтардың фольклор үлгілерін жинақтау, аймақ фольклорының ерекшеліктерін анықтау және жиналған материалдарды талдау.

Зерттеу жұмысын әзірлеу барысында материалдарды жинау әдістері, сұхбаттар алу, талдау, сипаттау, жүйелеу әдістері қолданылды.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы мынада: аймақтық фольклорды зерттеу барысында Мырзашөл өңірі қазақтарының фольклорын арнайы зерттеу қазақ фольклортану ғылымының дамуына ықпал етіп, өз үлесін қосады.

Зерттеу жұмысының практикалық маңыздылығы: елге бұрын белгісіз болған фольклорлық шығармаларды зерттеу, олардың баяндаушыларын анықтау және өңір бойынша ғылыми зерттеулер жүргізу.

Зерттеу нәтежиесінде Мырзашөл өңірі қазақтарына тән фольклорлық үлгілердің типтік құрылымы мен жүйесі, аймақтық фольклорлық үлгілердің сипаттамалары, олардың контекстік сипаты мен ұлттық мәдениеттегі орны кеңінен анықталды. Зерттеу жұмыстары негізінде аймақтық фольклорлық шығармалардың жинақталуы: аңыздар, салт-дәстүрлер, тұрмыс-салт жырлары ғұрыптық рәсімдер, топонимикалық атаулар және т.б. зерттеу жұмыстары нәтежиесінде жиналған мәліметтер қосымша зерттеулер қажет екенін көрсетеді.

Түйін сөздер: Мырзашөл, аймақтық фольклор, аңыз, тұрмыс-салт жырлары, топонимдік аңыздар.

Кіріспе. Фольклор — әлем халықтарының рухани мұрасының ең бай салаларының бірі. Бұл — жалпы халықтың маңызды мәдени кодексі: ол ұлттың дүниетанымын, мәдениетін, тарихы мен тұрмыс-салтын қамтиды. Фольклор қазақ халқының рухани мәдениетінде ерекше орын алады. Атап айтқанда, аймақтық фольклорды зерттеу ұлттық мәдениеттің ішкі динамикасын, аймақтық ерекшеліктерін және диалектілік-этнографиялық ерекшеліктерін кең ауқымда түсінуге мүмкіндік береді. Осыған байланысты Мырзашөл өлкесінің тарихи-географиялық, этномәдени маңызы бар фольклорлық мұрасы арнайы зерттеулерді қажет ететін құнды нысан болып табылады.

Зерттеудің өзектілігі мен ғылыми алшақтығы — аймақтық фольклордың толық жинақталмауынан және ғылыми түрде жүйеленбеуінен туындайды. Осы уақытқа дейін қазақ фольклорын зерттеу барысында Батыс, Шығыс және Жетісу өлкесінің фольклорлық үлгілері кеңінен зерттелген. Бірақ Мырзашөл өңірінің фольклорлық мұрасы дербес зерттеу объектісі ретінде жеткілікті дәрежеде қарастырылмады. Алдыңғы зерттеулерде (мысалы, аймақтық этнографияда немесе жалпы әдеби еңбектерде) Мырзашөл фольклоры туралы мәліметтер тек жанама түрде немесе ішінара үзінді ретінде кездеседі. Осы аймаққа тән тұрмыс-салт жырлар, топонимикалық аңыздар, жергілікті аңыз, әпсаналар жүйелі түрде жинақталып, арнайы құрылымдық-семантикалық талдауға түспеген. Жаһанданудың қазіргі дамыған заманында жергілікті фольклорлық үлгілердің назардан тыс қалуы немесе жоғалу қаупінің жоғары болуы, осы аймақтың фольклорлық мұрасының ғылыми айналымға толық қосылмауы осы зерттеудің өзектілігі мен олқылығын анықтайды.

Зерттеудің мақсаты — Мырзашөл өңірі қазақтарының фольклорлық жанрының жүйелік, құрылымдық және семантикалық ерекшеліктерін анықтау, оны мәдени-тарихи мазмұн тұрғысынан жан-жақты талдау жүргізу. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер жоспарланды:

- Мырзашөл аймағының типтік фольклорлық үлгілерін саралау, жинақтау, және ғылыми жүйелеу;
- Аймақтық фольклордың негізгі жанрлық формаларын (ғұрыптық, тұрмыс-салт жырлар, аңыз, әпсаналар, топонимикалық аңыздар және т.б.) анықтау;
- Жиналған материалдардың мазмұнын, оның поэтикалық және құрылымдық ерекшеліктерін талдау.
- Аймақтық фольклордың қалыптасуына әсер еткен тарихи, әлеуметтік және географиялық факторларды ашып, оның этномәдени маңызын анықтау.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы — бұрын ғылыми айналымға толық енген Мырзашөл өлкесінің фольклорлық материалдары алғаш рет жан-жақты жүйеленіп, дербес фольклорлық сала ретінде қарастырылады. Мақала фольклорлық зерттеулердегі аймақтық зерттеулердің кемшіліктерін тұрмыс-салт жырлары, топонимдік аңыздардың жанрлық сипатын құрылымдық және семантикалық тұрғыдан саралау арқылы толықтырады.

Зерттеудің практикалық маңызыдылығы — зерттеу нәтижелерін фольклортану, этнография, өлкетану, филология факультетінің арнайы курстарында және аймақтық мәдени мұраны қорғау мен насихаттауға бағытталған бағдарламаларында қолдануға болады.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Фольклорлық шығармаларды толық түсіну және одан әрі дамыту үшін, ең алдымен, халық мұрасын жинау, жариялану және зерттеу үрдісін біртұтас жүйе ретінде қарастыру қажет. Бүгінгі таңда аймақтық фольклор тақырыбы отандық және шетелдік зерттеулердегі өзекті бағыттардың біріне айналууда. Аймақтық ерекшеліктерді зерттеу халықтың дүниетанымын, мәдени кодекстерді және халықтың тарихи тәжірибесін терең түсінуге мүмкіндік береді. Ресей империясы тұсында көшпелі халықтардың, әсіресе қазақ халқының фольклорын зерттеу ісі негізінен саяси және әкімшілік мақсаттармен тығыз байланысты болды. Бұл үдерістің негізгі бағыты отаршылдық билікті нығайту және жергілікті этникалық, мәдени және әлеуметтік құрылымды терең тану арқылы империялық саясатты тиімді жүзеге асыру болды. Сондықтан қазақ даласында өткізілетін ғылыми экспедициялар тек академиялық ізденістерден ғана емес, сонымен қатар мемлекеттік-стратегиялық мүдделерден де туындады. Патшалық Ресей кезінде Қазақстанға жіберілген ғылыми экспедициялар тек зерттеу ғана емес, сонымен бірге стратегиялық мүдделерді көздейтін отаршылдық саясаттың құралы болды. Бұл зерттеулер қолда бар білім негізінде өлкенің демографиялық ресурстарын, географиясын және мәдениетін тиімді басқару мақсатында жүргізілді [1, 23]. Отаршылдық саясат тереңдей түскен сайын қазақ фольклорын жинау мен зерттеу ісі біртіндеп күрделене түсті және оның мақсаттары да өзгеріп отырды. Арнайы экспедициялармен келген офицерлер, шенеуіктер, ғалымдар, миссионерлер қазақ халқының ауыз әдебиеті мен ән-күй өнерін,

салт-дәстүрлерін, этнографиясын жинай бастады. Қазақ фольклорын мақсатты түрде жинақтау, ғылыми зерттеу 18- ғасырдың аяғында 19-ғасырдың басымен сәйкес келеді. Осыған байланысты П.И. Рычаков, П.С.Паллас, И.Г.Георгий, И.Ф.Фальк, И.Г.Андреев, В.В.Радлов, Н.И.Ильминский, Г.Н.Потанин сияқты ғалымдар ғылыми айналымға тұрмыс-салт жырларды, аңыз-әңгімелерді, ертегілерді енгізді [1, 25]. Алғашында фольклорды әдеби-теориялық талдаудан гөрі, оны жинақтау мен сипаттауға артықшылық берілгенімен, кейін бұл еңбектер фольклорлық зерттеулердің негізін қалады. Қазақ фольклорының үлгілерін жүйелі түрде жинау негізінен 19-ғасырда жүргізіле бастады. В.В.Радлов, Н.И.Ильминский, Г.Н. Потанин, Ш.Уәлиханов, А.Е.Алекторов, А.В.Васильев, Н.Пантусов, В.П.Наливкин, Н.П.Остраумовтар сияқты ғалымдар фольклорлық шығармаларды жіктей отырып, көптеген құнды материалдарды жинап жариялады [2, 5]. Оңтүстік өңірдің (Сырдария, Мырзашөл, Қаратау аймақтары) фольклорын зерттеу — қазақ фольклорын зерттеудің негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Бұл өлкенің фольклорлық мұрасы ежелгі тарихи-мәдениеттің сабақтастығы негізінде дамып, эпикалық жырлар, ой толғаулар, айтыс өнері сияқты ерекше жанрлық сипатымен дараланады [3, 14]. 19-ғасырдың екінші жартысында Сырдария өлкесінің фольклорын жүйелі түрде жинау басталды. 1884 жылы Сырдария генерал-губернаторы Н.И.Гродековтың нұсқауы бойынша Ә.Диваев, В.Н.Наливкин, А.Н.Вышнеглярскиймен бірге аймақтық фольклордың үлгілерін жинады [4, 15]. Бұл зерттеулер аймақ фольклорының этнографиялық және әдеби маңыздылығын ғылыми түрде анықтады [5,16]. 19-ғасырдың аяғы мен 20-ғасырдың басында ағартушы-ғалымдар Ә.Бөкейханов, Х.Досмұхамедов, А.Байтұрсынов халық мұрасын жинау, жүйелеу және бағалаудың ғылыми негізін қалады. Бұл дәстүрді кейін М.Әуезов, Қ.Жұмалиев, Ә.Қоңыратбаев, С.Қасқабасов, Ш.Ыбыраев, Б.Әбілқасымов, К.Бөриев сияқты зерттеушілер жалғастырып, Оңтүстік өлке мұрасының жанрлық табиғатын, құрылымдық, поэтикалық, көркемдік, стилистикалық сипатын терең зерттеді [6, 18]. 19-ғасырдың аяғынан бастап П.С.Паллас, Г.И.Спасский, В.В.Радлов, Г.Н.Потанин, Н.Ф.Катанов, Ә.Диваев зерттеу еңбектерінде түркі халықтарының, соның ішінде Ресей империясының назарын аударған қазақ халқының фольклорлық туыныдылары кеңінен көрініс тапты [7, 91].

Зерттеу әдістемесі және жиналған материалдың сипаттамасы — Мырзашөл өңірінің фольклоры әлі күнге дейін арнайы және жан-жақты зерттеу объектісі ретінде толық қарастырылмағандықтан, бұл зерттеудің ғылыми жаңалығын арттырады.

Зерттеу барысында жүйелі түрде келесі ғылыми-зерттеу әдістері қолданылды:

Фольклорлық материалдарды жинау әдісі: далалық зерттеулерде, фольклорлық экспедицияларды жазу, фольклорлық деректердің түпнұсқаларын қағазға/ аудиоға түсіру мақсатында пайдаланылды.

Сұхбат алу (интервью) әдісі: фольклорлық материалдар мен ауызша деректерді тікелей жергілікті тұрғындар мен мұра жинаушылардан (ақпарат берушілерден) жазу үшін қолданылды.

Сипаттау әдісі: жинақталған фольклорлық мәтіндердің негізгі сюжетін, мазмұнын және аймақтық ерекшеліктерін сипаттау және жіктеу, сұрыптау үшін қолданылды.

Материалдарды саралау және іріктеу әдісі: жиналған фольклорлық мұралардың ішінен фонға тән нақты деректер таңдалды.

Мәтіндік талдау және салыстыру әдісі: Ауыз әдебиеті үлгілерінің мазмұнын, көркемдік-стилистикалық ерекшеліктерін талдау және Мырзашөл өлкесінен жиналған фольклорлық мәтіндерді қазақ фольклорының танымал нұсқалармен салыстыру үшін пайдаланылды.

Жүйелеу және жинақтау әдісі: әр түрлі экспедициялық жазбалар мен мұрағат деректері жүйеленіп, типтері мен тақырыптық түрлері бойынша топтастырылып, оларды біртұтас ғылыми жүйеге біріктіру арқылы жинақталды. Материалдарды іріктеу кезінде мұраны қорғау деңгейі, олардың түпнұсқалығы, аймақтық негізділігі (Мырзашөл өңіріне тән жер-су атаулары, оқиғаларға қатыстылығы) және жанрлық әртүрлілігі (аңыз, шежірелік әңгімелер, өлең-жырлар) мұраны қорғау деңгейі ескерілді.

Далалық экспедиция және мұрағат деректерінің көрсеткіші: Экспедиция уақыты: 2025 жылғы шілде – тамыз; 2026 жылғы маусым-шілде; Экспедицияның орналасқан жері (қамтылған аймақтар): Мырзашөл өңірі — Жетісай және Мақтаарал аудандарының елді мекендері.

Ақпараттың көлемі мен мазмұны: Экспедиция барысында Жетісай және Мақтаарал аудандарының елді мекені қамтылды. 60 жастан асқан жергілікті көнекөз қарттар, жырау дәстүрін сақтаушылар және жергілікті өлкетанушылармен сұхбаттар жүргізілді.

Жиналған фольклорлық мәтіндердің көлемі: далалық зерттеулер нәтежесінде 20-ға жуық аңыз, 100-ге жуық ежелгі тұрмыс-салт жырлар үлгісі, және 50-ге жуық қолжазба дәптерлері жазылып, ғылыми сараптамалар жүргізілді.

Мұрағат материалдарынан алынған деректер: М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының сирек қолжазбалар қорынан 920/26, 920/67, 920/70 жинақтары, ҚР Ұлттық Ғылым академиясының, ҚР Орталық ғылыми кітапханасының сирек қолжазбалар қорынан Мырзашөл өлкесіне қатысты бұрын жарияланбаған фольклорлық жазбалар, қолжазба деректері пайдаланылды. Мырзашөл өлкесінің фольклоры — қазақ халқының рухани мәдениеті тарихындағы ежелгі және бай мұрасы ретінде ғылыми айналымға толықтай енгізіліп, ауқымды зерттеулерді қажет ететін сала болып табылады.

Талқылау мен бақылау. Аймақтық фольклордың ерекшелігі мен жанрлық сипаты тұрмыс-салт жырлары, ертегілер, мақал-мәтелдер, айтыс үлгілері, жер су атауларына қатысты аңыз-әпсаналар арқылы анық көрсетіледі. Мырзашөл өлкесінің фольклорын зерделеу кезінде фольклордың әлеуметтік-коммуникативтік қызметін ескеру жөн. Осы тұрғыдан алғанда, американдық фольклортанушы Дэн Бен-Амостың «Folklore is artistic communication in small groups» (Фольклор – бұл шағын әлеуметтік топтардағы көркем қарым-қатынас) [8, 15], – деген тұжырымы аймақтық фольклор мәнін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл теория Мырзашөл өлкесінің фольклорын зерттеу үшін маңызы зор. Себебі аймақтық фольклор тек мәтінмен шектелмейді; ол орындалатын ортада, оның таралу жағдайы, тыңдаушылар қауым және мәдени контекст аясында өмір сүруді жалғастырады. «Энн Марки мен Энн О’Коннордың жазуынша, фольклор – ауызша, дәстүрлі авторы белгісіз әрі өзгермелі құбылыс; ол динамикалық сипатқа ие және бір адамнан екінші адамға, бір топтан басқа топқа, бір ұрпақтан келесі ұрпаққа берілген сайын өзгеріп отырады» [9, 16]. Әсіресе, ғылыми тұрғыдан алғанда, Мырзашөл өңірі қазақтарының фольклорының тарихи даму мәселелері, жанрлық жүйесін, фольклорды сақтау, фольклорды баяндаушылар мен жеткізушілер мәселесін ғылыми тұрғыдан қарастыру аса маңызды. Қазақ фольклортанушысы С.Қасқабасов аңыздарды тарихи және топонимикалық деп жіктейді: «Топонимдік аңыздарда тарихқа негізделген фактілер бар. Ал топонимикалық мотивтер аңыз-әңгімелерде кездеседі. Бұл мифологиялық жанрға жататын шығарма ғана емес. Сондықтан «топонимикалық аңыз» термині шартты атау болып табылады және белгілі елді мекенге қатысты шығармаларда қамтылуы мүмкін» [10, 93], – дейді. Мырзашөлдің табиғи-географиялық шөлейттенуі халықтың дүниетанымына тікелей әсер етіп, фольклорлық шығармалардың тақырыптық негізіне айналды.

Мырзашөл фольклорының аймақтық ерекшелігі: Сырдария, Қаратау және Қызылқұм өңірлерімен салыстырмалы түрде талдау: Мырзашөл фольклорындағы негізгі ұғымдар «су, құдық, шөл, жел, әулие, жер-су атаулары» басты концептілер болып табылады. Мырзашөлге ғана тән осы элементтердің өзіндік ерекшелігін ашу үшін көршілес Оңтүстік өңірлердегі фольклорына салыстырмалы талдау жүргізу қажет:

«Мырзашөл және Сырдария өңірі»: Сырдария фольклорында судың көптігі мен үлкен өзен, су тасқыны, каналдар, балық аулау, канал бойындағы егіншілік сияқты су қоймаларына қатысты мәселелерге баса назар аударылады. Ал Мырзашөл фольклорында басты себеп су тапшылығы, тереңнен су шығару (құдықшылық дәстүрі), су іздеу негізгі мотив болады. Сыр бойында өзен елді мекен ретінде пайдаланылса, Мырзашөлде құдық — тіршіліктің, өмір сүрудің бірден-бір кепілі ретінде сипатталады.

«Мырзашөл және Қаратау өңірі»: Қаратау фольклоры негізінен таулар, жартастар, үңгірлер, таудың сұлу табиғаты, кендер, ежелгі бекіністер туралы аңыздарға бай. Қаратауда әулиелік ұғымы таудың құзар басы, шыңдар, тау жоталарына немесе үңгірлерге байланысты қасиетті (мысалы, Жылаған ата, Ақмешіт) байланысты, Ал Мырзашөлде «Әулиелік» феномені сусыз шөлде бұлақ шығару, құдық басында дұға ету, аптап ыстықтан қорғану және т.б. экологиялық бейімделу қажеттіліктермен байланысты.

«Мырзашөл және Қызылқұм өңірі»: Қызылқұм фольклорымен ұқсастығына қарамастан, Мырзашөл аңыздарында шөлді игеру, қоныстану, Мырза би сияқты ел ағаларының халық үшін жағдай жасау және құдық қазу сияқты әлеуметтік-антропологиялық мазмұн басым... Қызылқұмда көшпелі мал шаруашылығы мен мен құмды тасымалдау мотивтері кеңінен таралса, Мырзашөл фольклорында шөлді игеріп, оны құнарлы мекенге айналдыру идеясы басты орынға шығады. Осылайша, Мырзашөлде су, жел, құдық, әулие ұғымдары экзистенциалдық мәнге ие болып, аймақтық фольклордың өзіндік кодына айналды.

Аңыздар мен дереккөздердің сипаттамасы — мақалада талқыланған аңыздардың шығу тегі мен жинақталу көздері екі топқа бөлінеді: далалық экспедициялық материалдардан алынған аңыздар және әдеби-мұрағаттық нұсқалар:

«Мырзашөл атауының шығу тегі» туралы аңыз (антропотопонимикалық нұсқа) — Дереккөзі: Мырзашөл өлкесінде жүргізілген далалық фольклорлық зерттеулер кезінде жергілікті көнекөз ақсақалдармен тікелей ауызша сұхбаттасу арқылы жазылып алынды, бірақ мұрағаттық нұсқалары да кездеседі.

Мазмұны: Ел аузындағы аңызға айналған нұсқаларда, бұл аймақта халыққа танымал Мырза есімді бай немесе би өмір сүрген-мыс. Ол елді осы шөлейт өлкеге қоныстандырып, құдық қазып, мал шаруашылығының дамуына жағдай жасайды. Осыған сәйкес «Мырзаның шөлі» деген тіркес халық арасында елді мекеннің шөлейт аймақта орналасуын байланысты пайда болып, уақыт өте келе бұл біртұтас атауға айналған делінеді [11, 12]. Бұл атау географиялық объектінің атауы ретінде ғана емес, сонымен қатар халықтың дүниетанымын, тарихи тәжірибесін және тілдік ерекшеліктерін жинақтаған күрделі лингвистикалық бірлік болып саналады. Ғылыми лингвистикалық зерттеулерде «Мырзашөл» мырза мен шөл екі компоненттен тұрады. Қазақ тілінде «Мырза» сөзі әдетте жомарт, қолы ашық, бай дегенді білдіреді. Ал шөл компоненті білгілі бір географиялық аймақты, яғни құрғақ, сусыз мекенді білдіреді. Мырзашөл атауы табиғаттың кеңдігі мен оның ресурстық әлеуетін көрсететін метафоралық атау болуы мүмкін [10, 58]. Тарихи деректерге сүйенсек, қазіргі Мырзашөл өңірі бұрын «Голодная степь (Аштық даласы)» немесе «Бетпақ дала» деген атпен белгілі болған [12, 24].

Бұл атаулардың барлығы аймақтың табиғи жағдайларының күрделілігін, тіршілікке қолайсыздығын көрсетеді. Ғылыми зерттеулерге сүйенсек, Мырзашөл атауы — тіл, тарих, фольклор элементтерін тоғысқан көпқырлы атау екені анық.

«Су іздеген ел» аңызы (құдық дәстүрі) — дереккөз: елді мекендерді аралау кезінде жазылған далалық материал, қолжазба дәптерлерінен және жергілікті тұрғындар мен өлкетанушылардың және ауызша айтуынан жазылып алынды.

Мазмұны: аңыз бойынша, ежелгі уақытта осы аймаққа қоныс аударған тайпалар қатты құрғақшылыққа тап болған. Құрғақшылық кезінде ақылгөй қарияның нұсқауымен құдық қазып, су шығарады — бұл құдық қазу кәсібінің ауызша тарихы және аймақтағы құдық қазудың танымал тәжірибесін, тарихын көрсетеді.

Әдеби және мұрағаттық/ғылыми дереккөздерден алынған аңыздар — «Әулие бұлақ» (сакралды мифология) туралы аңыз — мұндай аңыздар көбінесе белгілі бір аймақтың табиғатының қасиетті нысанын киелі сипаттау сіндіруге бағытталған. Кие (сакрализация) — ерекше жұмбақ күш, наным-сенім бойынша тірі және жансыз заттарда кездесетін қасиет, тылсым күш. Халықтық дүниетанымда әулиелерге құрмет көрсету береке-бірлікті арттырып, жақсылық әкеледі, керісінше жағдайда киесі ұрады, — деп есептеледі. Сондықтан әулие адамдарды қорламайды, жан-жануарларға зиян келтірмейді, киелі дүниелерге зор құрметпен қарайды [13, 90]. Дереккөзі: Бұл тақырыптық нұсқа Қ.А.Затов, С.У.Абжалов,

Р.Отто, М.Элиаде еңбектеріндегі қасиетілік пен киелілік теориясының контекстінде [14, 54] және сирек қолжазбалар мен бұрынғы ғылыми-этнографиялық басылымдардың жинақтарынан талданған әдеби нұсқа. Дәстүрлі мәдениеттерде табиғи объектілер қасиетті мәнге ие болады және қасиетті кеңістік болып саналады. Яғни, табиғи объектілердің (су, таулар, тастар, ағаштар) қасиетті кеңістікке айналуы [15, 20]. Қазақ фольклорында табиғи нысандарды киелеу құбылысы жиі кездеседі. Мазмұны: Аңыз бойынша, ежелгі уақытта халық құрғақшылықтан зардап шегіп, ауыз судың жетіспеушілігі қатты сезіледі. Ел ішінде ерекше қасиеті бар, діндар әулие дұға етіп, таяқшасын шөл далаға бағыттаған кезде су атқылап шығады. Кейін бұл «Әулие бұлақ» деп аталып кеткен екен. Кейбір аңызға айналған нұсқаларда қасиетті бұлақтың суы әртүрлі ауруларды емдеуге, тілек тілеп келгендердің армандарының орындалуына арналған қасиетті орын ретінде сипатталған [12, 62]. Бұл дәстүрлі исламдық нанымдардың бірігуінен пайда болған типтік әдеби-фольклорлық сюжеттік құрылым. Әулиеге табыну — исламдық дүниетаныммен байланысты. Ол адамдар үшін табиғат құдіретіне ие болған тылсым күш иесі ретінде көрінеді [12, 74]. Экологиялық жағдайларға байланысты шөлейт аймақтарда су ресурстары шөлейт аймақтарда маңызды болды, сондықтан осындай аңыздарға ерекше құрметпен қарады.

«Жел мен құм туралы аңыздар» (экологиялық- мифологиялық мотив) — Дерекөз: академиялық фольклор мен аймақтық топонимикалық зерттеу әдебиеттерінің жинақтарынан. Мазмұны: Мырзашөл, Қызылқұм, Бетпақдала сияқты шөлді аймақтарда жиі кездесетін желдің құмды көшіруі, құм бүрку, құмның қоныс аударуы сияқты құбылыстарын табиғаттың сиқырлы күші ретінде түсіндіретін, белгілі бір географиялық атаумен шектелмейтін аңызға айналған мифологиялық мотивтер. Әр аймақта әртүрлі тәсілдермен айтылатын типтік фольклорлық аңыз. Фольклорлық шығармаларда табиғат құбылыстары тірі күш ретінде сипатталып, халықтық наным-сенімдер арқылы түсіндіріледі [16, 122].

Жанрлық жүйенің сипаты және фольклорлық дәстүр: Мырзашөл өлкесінің фольклорлық шығармалары бірнеше негізгі жанрлардан тұрады:

- Тұрмыс-салт жырлар: отбасылық, ғұрыптық салтанатты өлеңдер (тойбастар, жар-жар, сыңсу, беташар, бесік жыры, жоқтау, аза тұту, көңіл айту өлеңдері, сондай-ақ құрғақшылықта тасаттық беру, су тілеу, егіншілік пен мал бағуға қатысты жырлар.

- Батырлық және тарихи жырлар: Оңтүстік жыршылық мектептеріне тән эпикалық дәстүр.

- Ғұрыптық фольклор: ежелгі түрік дүниетанымы мен исламдық наным-сенімдермен астасып жатқан киелі шығармалар.

- Топонимикалық аңыздар мен мифтер: шөлейт өлкедегі жер-су, бұлақ, құдық, құм атауларының шығу тарихына байланысты аңыз-әпсаналар.

Кеңестік кезеңдегі идеологиялық сүзгі салдарынан діни мазмұндағы жырлар мен исламдық шариятқа байланысты аңыз-әңгімелер бұрмаланып, жарияланбай келді. Соның салдарынан Мырзашөл өлкесінің рухани бай мұрасы ғылыми айналымға толық енгізілмеген. Соңғы жылдары далалық экспедициялар және мұрағаттық зерттеулер негізінде жиналған бұл материалдар аймақтық фольклорды жүйелеуге сенімді дереккөз болады.

Нәтижелер. Мырзашөл өлкесінде жүргізілген фольклорлық-этнографиялық зерттеулер кезінде жиналған фольклорлық туыныдыларға жүйелі сандық және сапалық талдау жүргізілді. Жиналған материалдардың жанрлық үлесі, негізгі мотивтері, нақты фольклорлық үлгілерінің үлесі төмендегі кестеде жүйеленген:

Кесте 1 – Мырзашөл фольклорының жанрлық құрылымы мен мазмұндық сипаттамалары

Жанрлық бағыттар	Үлесі %	Негізгі мотивтер мен тақырыптар	Нақты мысалдар, фольклорлық деректер
Тұрмыс-салт жырлар	40%	Отбасылық дәстүрлер, бала тәрбиесі, шөл даладағы табиғат, суару жұмыстары, еңбек көрінісі	« Біз ақ түйенің сүтімен, иірілген жіптің арқасында кім болдық...» (беташардан); Суландыру жүйелері мен ауыл шаруашылығына қатысты тұрақты тіркестер.
Айтыс өнері (аймақтық ақындар айтысы)	25%	Мырзашөлді игеру, әлеуметтік – тұрмыстық мәселелер, жер-су, аймақтық шешендік диалектілер	Аймақ ақындарының халықтың өмірі мен әлеуметтік жағдайларын суреттейтін, суырып салма өлең жолдары.
Шежірелер мен тарихи әңгімелер	20%	Тарихи жады, ата-баба қоныстарының тарихы, этно-мәдени байланыстар	Алғашқы канал қазу, Мырзашөлді суландыру, мекен еткен тұрғындар туралы аңыздар, тарихи әңгімелер
Мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестер	15%	Шаруашылыққа, еңбекке байланысты, шөлді климатқа бейімделу.	Аймақтық шаруашылық, тұрмыс-тіршілікке байланысты нақыл сөздер.

Нәтежиелерді талдау көрсеткендей, жинақталған фольклорлық мұраның көп бөлігін тұрмыстық, салт-дәстүр жырлары құрайды. Бұл жергілікті халықтың отбасылық мәдени дәстүрлерге бай екенін көрсетеді. Мәтіндерде аймақтың лексикалық және диалектілік ерекшеліктері оның шөлейт табиғат пен суландыру жүйелерімен байланысты екенін айқын көрсетеді.

Зерттеу нәтижесінде Мырзашөл өлкесінің фольклорының келесі негізгі сипаттамалары анықталды:

1. Табиғи-географиялық факторлар: фольклорлық мәтіндерде лингвистикалық образ ретінде шөлейт аймақтың табиғаты, сумен жабдықтау (канал, арық, құдық) ұғымдары тілдік бейне қалыптасады.

2. Аймақтық диалектілердің стратификациясы: жинаққан материалдар жергілікті халықтың тілдік қолданысы мен этномәдени сабақтастығын сақтайды.

3. Әлеуметтік жады: шежірелік әңгімелер және айтыстарда аймақтың тарихи-әлеуметтік құрылымын, оның қоныстану үрдістерін терең бейнелейді.

Теориялық маңызыдылығы — аймақтық фольклорлық деректерді жүйелеу ұлттық мәдениеттің тұтастығы мен рухани сабақтастығын ғылыми тұрғыдан терең түсінуге мүмкіндік туғызады.

Практикалық маңызыдылығы — зерттеу нәтежиелерін білім беру саласында (университеттерге арналған арнайы курстар үшін), мәдени мұраны қорғау жобаларын дайындауда және облыстық фольклорлық жинақтарды шығаруда қолдануға болады.

Қорытынды. Осы зерттеу жұмысы барысында Мырзашөл қазақтарының фольклорлық мұрасы тұңғыш рет жүйелі түрде сұрыпталып, келесі негізгі ғылыми тұжырымдар мен нәтежиелер алынды:

1. Жанрлық құрамы мен сандық үлесі анықталды: экспедициялық материалдарды жүйелеу негізінде аймақ фольклорының көп бөлігі шежірелік тарихи әңгімелерден, айтыс өнері және тұрмыстық-салт жырлардан тұратындығы дәлелденді.

2. Аймақтық-экологиялық ұғымдар анықталды: алғаш рет фольклордағы лексикалық қабаттардың (су, канал, арық, құдықтар) концептуалды бейнесі шөлейт табиғатқа, суаруға және ауылшаруашылығына байланысты ажыратылды.

3.Әлеуметтік-мәдени жады мен шежірелік желі жүйеленді: Аймақтағы шежірелік әңгімелер, тұрмыс-салт жырлары арқылы елді-мекеннің қоныстану тарихы мен әлеуметтік-этникалық байланыстары анықталды.

4.Диалектілік және негізгі мәліметтер базасы жинақталды: Жергілікті тілдің ерекшеліктерін сақтайтын тұрмыстық-салт жырлар және мақал-мәтелдердің мәтіндік негізгі қоры жүйеленіп, ғылыми айналымға енгізуге жоспарлануда.

5.Аймақтық фольклордың тұтастық үлгісі жасалды: Мырзашөл фольклоры дара құбылыс ретінде емес, жалпы қазақ рухани мұрасының ажырамас бөлігі және тарихи сабақтастықтың көрінісі ретінде қарастырылды.

Ғылыми жаңашылдығы — Мырзашөл өлкесі фольклорының табиғи-географиялық факторлармен байланысын жан-жақты бейнелеуде және аймақтық фольклорлық мәтіндердің сандық-сапалық құрылымын алғаш рет жүйелі түрде ұсынуда жатыр.

Практикалық маңызы — білім бағдарламасы бойынша арнайы курстар мен дәрістер дайындау: жоғары оқу орындарында «аймақтану» және «фольклор» бағыттары негізінде.

Мәдениет саласында қолданылады: облыстық фольклорлық жинақтарда, антологияларда, этнографиялық атластарды дайындауда.

Зерттеудің шектеулері — аумақтық шектеулер: экспедициялық зерттеулер Мырзашөл өлкесінің кейбір елді мекендерін ғана қамтығандықтан, шекаралас аймақтардағы нұсқалармен ауқымды түрде салыстырмалы талдау жасау шектеулі болды. Аудиовизуалды мәліметтер базасының жеткіліксіздігі: жиналған материалдардың көпшілігі фольклорлық мәтін түрінде жазылған, бұл шығармалардың орындалу ерекшеліктерін (музыкалық-әуезді) тереңірек зерттеуге мүмкіндік бермейді. Бұл мәселелер болашақ зерттеулердің басты назарында болады.

Әдебиеттер

1. Қазақ әдебиетінің тарихы. Фольклорлық кезеңі 1 том. – Алматы: ҚазАқпарат, 2008. – 812 б. URL: <https://atyrau-edu.kz/index.php/fund/show/634f18f1-2f05-4758-b385> (қаралды: 02.08.2026)
2. Р. Бердібаев. Қазақ фольклористикасының тарихы: (Революцияға дейінгі кезең) – Алматы: Ғылым, 1988. – 432 б.
3. Мұсабекова Р.З. Оңтүстік өңірі фольклорының жанрлық құрылымы мен поэтикасы: монография. – Алматы : Ғылым, 2011.
4. Жүсіпов Ә.Ә. Әбубәкір Диваев – фольклорист: монография. – Алматы : Білім, 2007. – 15 б.
5. Оразаева Ф.К. Әбубәкір Диваев – фольклорист. – Алматы: Білім, 2012. – 200 б.
6. Мұсабекова Р.З. Оңтүстік өңірі фольклорының зерттелу тарихы мен поэтикасы // ОҚМПУ Хабаршысы. – Шымкент, 2015. – №3 (42). – Б. 18-22.
7. Абишева Ш., Кенбаева А., Абдиманпова М. // Топонимдік аңыздар ертегілік емес прозаның ерекше жанры ретінде (түркі халықтарының топонимдік аңыздары мысалында) // Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы. – 2025. – №. 1. – Б. 89-99. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2025-1.09>
8. Ben-Amos, Dan. Toward a Definition of Folklore in Context // Journal of American Folklore. – 1971. – Vol. 84, No. 331. – P. 3-15.
9. Unsworth E. Community, nationalism and folklore collection: a comparison of W.B. Yeats's The Celtic Twilight and Oein DeBhairduin's Why the moon travels. // Irish Studies Review. – №33 (4). – 2025. – P. 1-17. DOI: <https://doi.org/10.1080/09670882.2025.2604056>
10. Қасқабасов С.А. Қазақтың халық прозасы: монография. – Алматы: Ғылым, 1984. – 272 б.
11. Арысбаева Ж., Тұрсынбаева Г. Мырзашөл өңірі топонимдерінің тарихи-лингвистикалық сипаты: монография. – Шымкент : Ғасыр-Ш, 2012. – 24 б.
12. Қондыбай С. Қазақ мифологиясына кіріспе. – Алматы: Арыс, 2004. – 376 б.
13. Қазақтың этнографиялық категориялар. Энциклопедия. 3-том. – Алматы: Слон, 2012. – 736 б.
14. Затов Қ.А., Абжалов С.У. Дін феноменологиясына кіріспе: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 210 б.

15. Нәби Ә. Дәстүрлі қазақ дүниетанымындағы «әулие» феномені және сакральдық құндылықтар мәселесі // Аль-Фараби. – 2025. – Т. 89. – №. 2. – С. 18-30. DOI: https://doi.org/10.48010/2025.2/1999-5911.02?utm_source=chatgpt.com

16. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклорының тарихы. – Алматы: Ана тілі, 1991. – 288 б.

Б.С. КОРГАНБЕКОВ, Л. ДАУЛЕТ

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

ФОЛЬКЛОР КАЗАХОВ МИРЗАЧУЛЬСКОГО РЕГИОНА: ЖАНРОВАЯ СИСТЕМА И КУЛЬТУРНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

Аннотация. В статье рассматриваются и анализируются фольклорные произведения казахов Мирзачульского региона в содержательном, жанровом и структурном плане. Фольклор казахов данного региона давно был предметом систематических научных исследований. Несмотря на то, что отдельные экспедиционные материалы были собраны со времен Советской власти, они не были полностью изучены из-за идеологических ограничений, поэтому фольклор казахов Мирзачульского региона требует специального изучения. Одним из важных направлений в современной фольклористике является специальное изучение регионального фольклора. Фольклор каждого региона индивидуален, является неотъемлемой частью национальной культуры.

Цель исследовательской работы – обобщение образцов фольклора казахов Мирзачульского региона, выявление особенностей регионального фольклора и анализ собранного материала.

При разработке исследовательской работы были использованы методы сбора материалов, получения интервью, анализа, описания, систематизации.

Теоретическая значимость исследования заключается в том, что в рамках изучения регионального фольклора специальное изучение фольклора казахов Мирзачульского региона способствует развитию казахской фольклористики.

Практическая значимость исследовательской работы: изучение ранее неизвестных стране фольклорных произведений, выявление их рассказчиков и проведение научных исследований по региону.

В результате исследования широко определены типовая структура и система фольклорных образцов, характерные для казахов Мирзачульского региона, характеристика региональных фольклорных образцов, их контекстуальный характер и место в национальной культуре. Накопление региональных фольклорных произведений на основе исследовательских работ: легенд, обычаев, бытовок, ритуальных обрядов, топонимических названий и т.д. Данные, собранные в результате исследовательских работ, свидетельствуют о необходимости дальнейших исследований.

Ключевые слова: Мырзашоль, региональный фольклор, легенда, быт-обрядовые песни, топонимические легенды.

B.S. KORGANBEKOV, L. DAULET

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

FOLKLORE OF KAZAKHS OF MYRZASHOL REGION: GENRE SYSTEM AND CULTURAL AND COGNITIVE FEATURES

Annotation. The article examines and analyzes the folklore works of the Kazakhs of the Myrzashol region in terms of content, genre and structure. The folklore of Kazakhs in the myrzashol region has not become an object of systematic scientific research for a long time. Although individual Expeditionary materials were collected during the Soviet era, they were not fully studied due to ideological restrictions. Therefore, the folklore of Kazakhs in the Myrzashol region needs special study. In modern folklore science, one of the most important areas is the special study of regional

folklore. Because the folklore of each region is different, it is an integral part of the national culture.

The purpose of the research is to collect samples of the folklore of Kazakhs in the Myrzashol region, identify the features of the folklore of the region and analyze the collected materials.

In the process of developing the research work, methods of collecting materials, obtaining interviews, analysis, description, systematization were used.

The theoretical significance of the study is that in the framework of the study of regional folklore, a special study of the folklore of the Kazakhs of the Myrzashol region contributes to the development of Kazakh folklore science.

The practical significance of the research work: the study of folklore works that were previously unknown to the country, the identification of their narrators and the conduct of scientific research by region.

As a result of the study, the typical structure and system of folklore patterns characteristic of the Kazakhs of the Myrzashol region, the characteristics of regional folklore patterns, their contextual nature and place in the national culture were widely identified. The collection of regional folklore works on the basis of research works: legends, traditions, Life Songs, ritual rituals, toponymic names, etc. the data collected in the results of the research work indicate the need for additional research.

Keywords: Myrzashol, regional folklore, legends, everyday songs, toponymic legends.

References

1. Qazaq әдебиетінің тарихы. Фольклорлық кезеңі 1 том. – Алматы: QazAqparat, 2008. – 812 б. URL: <https://atyrau-edu.kz/index.php/fund/show/634f18f1-2f05-4758-b385> (qaraldy: 02.08.2026)
2. R. Berdibaev. Qazaq фольклористикасының тарихы: (Революсияға дейінгі кезең) – Алматы: Čylym, 1988. – 432 б.
3. Mūsabekova R.Z. Oñtüstik oñırı фольклорының жанрлық құрылымы мен поэтикасы: monografia. – Алматы: Čylym, 2011.
4. Jūsypov Ä.Ä. Äbubäkır Divaev – фольклорис: monografia. – Алматы: Bılım, 2007. – 15 б.
5. Orazbaeva F.K. Äbubäkır Divaev – фольклорис. – Алматы: Bılım, 2012. – 200 б.
6. Mūsabekova R.Z. Oñtüstik oñırı фольклорының зерттелу тарихы мен поэтикасы // OQMPU Habarşysy. – Şymkent, 2015. – №3 (42). – B. 18-22.
7. Abişeva Ş., Kenbaeva A., Abdımanapova M. // Toponimдіk аңыздар ертегілік емес прозаның ерекше жанры ретінде (түркі халықтарының топонимдік аңыздары мысалында) // Eurazia gumanitarlyq institutynyñ Habarşysy. – 2025. – №. 1. – B. 89-99. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2025-1.09>
8. Ben-Amos, Dan. Toward a Definition of Folklore in Context // Journal of American Folklore. – 1971. – Vol. 84, No. 331. – P. 3-15.
9. Unsworth E. Community, nationalism and folklore collection: a comparison of W.B. Yeats's The Celtic Twilight and Oein DeBhairduin's Why the moon travels. // Irish Studies Review. – №33 (4). – 2025. – P. 1-17. DOI: <https://doi.org/10.1080/09670882.2025.2604056>
10. Qasqabasov S.A. Qazaқтың халық прозасы: monografia. – Алматы: Čylym, 1984. – 272 б.
11. Arysbaeva J., Tursynbaeva G. Myrzaşöl oñırı toponimдерінің тарихи-лингвистикалық сипаты: monografia. – Şymkent: Časyr-Ş, 2012. – 24 б.
12. Qondybai S. Qazaq mifologiasyna kısıpe. – Алматы: Arys, 2004. – 376 б.
13. Qazaқтың этнографиялық категориялар. Ensiklopedia. 3-tom. – Алматы: Slon, 2012. – 736 б.
14. Zatov Q.A., Abjalov S.U. Dın fenomenologiasyna kısıpe: oqu quraly. – Алматы: Qazaq universiteti, 2015. – 210 б.
15. Näbi Ä. Dästürlı qazaq düniетanymyндағы «äulie» fenomeni және sakräldyq qūndylyqtar мәселесі // Äl-Farabi. – 2025. – T. 89. – №. 2. – S. 18-30. DOI: https://doi.org/10.48010/2025.2/1999-5911.02?utm_source=chatgpt.com
16. Qoñyratbaev Ä. Qazaq фольклорының тарихы. – Алматы: Ana tılı, 1991. – 288 б.

Авторлар туралы мәлімет:

Қорғанбеков Болат Сағынбекұлы – филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Қорғанбеков Болат Сағынбекулы – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Korganbekov Bolat Sagynbekuly – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the L.N. Gumilev Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Даулет Лайла – Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, Астана, Қазақстан.

Даулет Лайла – докторант Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Даулет Лайла – Doctoral student. L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.